

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Бадікова Н.О.

аспірантка,

Інститут філології

Національного університету

імені Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ РОДУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ, ЩО ПИШУТЬСЯ ЧЕРЕЗ ДЕФІС ТА ОКРЕМО, У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Рід є однією із граматичних категорій французького іменника, однак здебільшого доводиться вивчати його напам'ять разом із формою іменника, для правильного подальшого вживання усіх елементів речення, які з ним узгоджуються. Бажаючи спростити засвоєння цієї категорії, ми розробили теорію, для перевірки якої ми групуємо списки іменників згідно 4 принципів – орфографічного, структурного, фонетичного і лексичного. Працюючи над родом іменників згідно орфографічного принципу ми склали різні списки іменників за певним типом закінчення і помітили, що поміж численними простими іменниками є складні іменники, що пишуться через дефіс або окремо і рід яких часто не підлягає загальній тенденції групи. Коли ми «вийняли» їх із цих списків та згрупували, то помітили окремі родові тенденції, які вирішили дослідити, адже можливість визначати рід іменника, не заглядаючи у словник, є надзвичайно цінною для всіх, хто вивчає французьку.

У французькій мові є чотири види складних слів, відповідно до їхньої орфографії, або способу з'єднання лексем: 1) які пишуться через дефіс (*un chou-fleur*); 2) які пишуться разом (*un portefeuille*); 3) які з'єднуються через прийменник (*une brosse à dent*); 4) поєднані безсполучниковим зв'язком (*un sac roubelle*), більше характерні для преси. Ми виключили із цього дослідження другу групу, оскільки питання про визначення таких слів як складних залишається спірним [1, с. 241-242], і важчим для визначення, порівняно з іншими трьома групами. Ці три групи деякі з відомих дослідників, такі як А. Леман та

Ф. Мартен-Верте, схильні називати не «словами», а «зворотами» або «виразами» [4, с. 170]; а М. Гревіс називає «іменниковими зворотами» лише 3 і 4 групи, тобто елементи яких пишуться окремо. Проте, як виявилось із досліджень, хоч це і може знадобитися в описі та в подальшій роботі над опущеною другою групою, вищеподана класифікація не впливає на рід іменника, а це визначення ми даємо для окреслення меж наших досліджень.

Дослідження дистрибуції роду складних іменників є малодослідженим явищем. Для визначення роду, учений М. Гревіс поділив складні слова на три групи: 1) ендоцентричні, тобто із внутрішнім ядром, що мають рід цього ядра (*un arc-en-ciel*); 2) екзоцентричні, тобто із зовнішнім ядром, які служать предикативами відповідним прихованим іменникам (*une gouge-gorge*), які і дають рід складному іменнику, однак сам дослідник відразу зазначає, що часто не просто визначити, який саме іменник і є цим прихованим, який мається на увазі; 3) назви деяких організацій та товариств, які є складними словами за межами синтаксису. Він додає, що такі іменники по замовчуванню мають чоловічий рід, особливо це стосується іменників без артикля; або ж рід відповідає загальному іменнику, яким можна назвати об'єкт із власною назвою (наприклад *AIR FRANCE = une compagnie*, *FRANCE-INTER = une station de radio*) [3, с. 599-602]. Це окреслення є надзвичайно важливим, однак у ньому нам не вистачило чітко встановлених меж дистрибуції, що ми і прагнули довершити у наших дослідженнях.

Спочатку ми сформували один великий список із 2634 іменників в алфавітному порядку і відразу відділилися групи, кожна від 1 до 148 складних слів, у середньому на кілька десятків слів, багато з яких мали однаковий рід. Простеживши їхню етимологію та значення, ми зрозуміли, що найдоцільніше, розподілити складні слова відповідно до типу лексем, які входять до їхнього складу, а саме згідно їхньої приналежності до тих чи інших частин мови. У нас сформувалося 10 списків, слова в яких ми розташували також в алфавітному порядку, такого складу: 1) іменник+іменник; 2) прикметник+іменник (у позиції перед та після іменника); 3) дієслово+іменник; 4) дієслово+дієслово; 5) дієслово+займенник; 6) прислівник+іменник; 7) елемент+іменник; 8) прийменник+іменник; 9) кількісний числівник+іменник; 10) прислівник+дієслово.

У групах, де були лексеми-іменники, ми перевірили рід кожного з них в окремому вжитку.

Ми отримали наступні результати стосовно роду складних слів:

- 1) конструкція «іменник+іменник» має рід першого іменника;
- 2) конструкція «прикметник+іменник» має рід лексеми-іменника, що входить до складу складного іменника;
- 3) конструкція «дієслово+іменник» має чоловічий рід, незалежно від роду самостійної форми іменника;
- 4) конструкція «дієслово+дієслово» має чоловічий рід;
- 5) конструкція «дієслово+займенник» має чоловічий рід;
- 6) конструкція «прислівник+іменник» має рід іменника;
- 7) конструкція «елемент+іменник» має рід іменника;
- 8) конструкція «прийменник+іменник» має рід іменника;
- 9) конструкція «кількісний числівник+іменник» має чоловічий рід;
- 10) конструкція «прислівник+дієслово» має чоловічий рід.

Як показали дослідження, наявність прийменників між двома лексемами (*un clin d'oeil*, *un moulin à vent*) не впливає на дистрибуцію роду.

Ми вважаємо важливим зауважити, що деякі лексеми носять омонімічний характер, відтак у слові *un porte-avions* лексема *porte-* є дієсловом, а в слові *une porte-fenêtre* – іменником жіночого роду, від чого і залежить рід складного іменника.

У цих групах ми виявили кілька винятків, які ми можемо пояснити наступним чином:

1) складні іменники на позначення людини можуть мати подвійний рід, залежно від статі особи, яку вони позначають (*un/une trompe-la-mort*).

2) слова з першим дієслівним елементом *une casse-lunette(s)*, *une perce-feuille*, *une perce-muraille*, *un/une perce-neige*, *une perce-pierre*, *une passe-fleur*, *un/une passe-pierre* які, всупереч загальній тенденції, мають жіночий рід швидше відповідають теорії М. Гревіса про слово, яке мається на увазі, бо всі вони позначають рослину, траву чи квітку, а ці три слова є жіночого роду у французькій мові. Подібно, на нашу думку сформувався рід іменників із першим іменниковим чи прийменниковим елементом: *un bouche-à-bouche = un souffle*, *un bouche à oreille = un bruit*, *un entre-dent = un creux*, *un face-à-main = binocle*, *un entre-fenêtre = un espace*, *un entre-ligne = un espace*, *un avant-main* та *un arrière-main = un corps de cheval*;

3) чоловічий рід складних іменників, що складаються із двох лексем-іменників жіночого роду *un face(-)à(-)face*, *un tête(-)à(-)queue*, *un tête(-)à(-)tête*, *un goutte-à-goutte* можна пояснити правилом загальної номіналізації, згідно якого будь-яке слово будь-якої частини мови (крім іменника) або вираз, навіть речення, стаючи іменником, приймає чоловічий рід. А перелічені слова є номіналізованими прислівниковими зворотами, які просто утворилися на основі іменників.

4) *une passe-crassane* має жіночий рід, оскільки позначає сорт груші (ж. р. у французькій мові), а за іншими нашими дослідженнями, різновиди сортів часто мають рід базової рослини чи плоду.

5) нечисленні винятки з арготичної лексики ми не подаємо з морально-етичних причин.

Отже, згідно нашого дослідження, правила формування роду складних слів можна звести до чотирьох основних пунктів:

1) Складні іменники, що складаються із двох простих іменників, приймають рід першого іменника.

2) Складні іменники, що складаються із дієслова та іменника мають чоловічий рід.

3) Складні іменники, що містять іменник і будь-яку іншу лексему (прикметник, прислівник, елемент, числівник чи прийменник,) приймають рід цього іменника.

4) Будь-які складні іменники без складових лексем-іменників мають чоловічий рід.

Список використаних джерел:

1. Смущинська І. В. Французька лексикологія. – К.: Видавничий дім Дмитра Бугаро, 2015, – 600 с.
2. Dictionnaire Le Grand Robert électronique (2017) (комп'ютерна програма).
3. GREVISSE, Maurice, GOOSE, André (2003). Le bon usage. De Boeck Duculot.
4. LEHMANN, Aliso, MARTIN-BERTHET, Françoise. Introduction à la lexicologie (2002). Paris : Nathan.